

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY TÖRTÉNELME ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETE

Hódmezővásárhely máig az egyik legnagyobb határú település. 1950-ig 132.000. kat. holddal rendelkezett. A területrendezés során így alakult: a belterülete 2.122. ha. és 2.171. m², a külterülete 46.083. ha. és 3.075. m², valamint Mártélyon a holtági üdülőrész 117. ha. és 6.683. m². **Összesen: 48.323. ha. és 1929. m².**

A város és határa a neolitikum óta folyamatosan lakott. Kr. e. az V. évezredben itt telepedett le a Körös kultúra, a Tiszai kultúra és az ún. vonaldíszes kerámia népe. Ezek már zárt faluközösségekben éltek és agrárkultúrát alkottak. A népvándorlás során jártak itt gepidák, szarmaták, alánok, gótok stb. A velünk rokon népek közül megemlítjük a hunokat, avarokat.

A magyar honfoglalás után ezt a vidéket Ond vezér kapta, majd a Kalán nemzetség örökölte. Hód és Vásárhely települések írásos emlékei először a 13. század elején jelentek meg. Az eddigi föltárások során határunkban 16 templomos községet tudunk elkülöníteni. Ez a Szent István-i rendelet értelmében, hogy ti. minden 10 település építsen egy templomot, azt jelentette, hogy itt legalább 160 kisebb-nagyobb településforma létezhetett.

A tatárdúlás elpusztította falvainkat, de a bujdosásból visszatért nép újraépítette. 1282-ben a Hód-tó partján zajlott az egész magyar hadtörténelem legdicsőbb ütközete, a **Hód-mezei csata**. Ennek során a győztes (IV.) Kun László kisebb részben itt, zömében azonban a Duna-Tisza közén, a Kunságban telepítette le a legyőzött kunokat, akik ezzel földet, hazát és védelmet nyertek. Számukra ez a megmaradást eredményezte.

A területileg is mind inkább összeolvadó Hód és Vásárhely a 15. sz. közepén földesurától, Hunyadi Jánostól **oppidum**, azaz mezővárosi rangot kapott. Rendkívül büszkék vagyunk arra, hogy 1456-ban az éppen aratásban lévő ősapáink Hunyadi kérésére kiegyenesítették kaszáikat, és szegedi gyülekezés után elindultak Nándorfehérvárra, ahonnan a megmaradtak győztesen tértek vissza. Nekik is köszönhető, hogy Európában az oszmán-török terjeszkedést egy évszázadra visszavetették.

A török hódoltság a 16. sz. végére folyamatosan ismét elpusztította a falvakat. Ezek megmaradt népessége Hódra és Vásárhelyre költözött be. Itt a török kemény adóztatás fejében kímélte meg őket. Már az 1540-es években, a Toronyi Zsinat után városunknak saját református lelkésze volt. Ennek köszönhető, hogy mind az igehirdetés, mind a hívek részéről a zsoldáréneklés magyarul történt. Ezzel megőrizhettük anyanyelvünket.

A 17. század végén 8 évre a város elnéptelenedett. A harci események során eleinknek még a Rákóczi szabadságharc kezdetén is többször kellett elmenekülni. A 18. század elején folyamatosan újratelepült színmagyar Hód-Mező-Vásárhely jogi viták után 1723-tól, amikor a vármegyerendszer is kialakult, a békekötő Károlyi Sándor birtoka lett. Hatalmas, Gyuláig érő pusztánkra 1744-ben Tolna megyéből **szabadmenetelű jobbágyok** érkeztek és megalapították a legújabb kori Orosházát.

Népességünk kezdetben szabadon foglalhatott földet és agrártermelésből élt. A 18. században sorra épültek a református Ótemplom, a belvárosi katolikus, és a szintén református Újtemplom. Mindhárom védett és féltett műemlékünk. A város ezen történelmi korszakának szimbólumai.

1753-ban zajlott a Bujdosó–Pető–Törő-féle utókuruc zendülés, amelyet Mária Terézia vérbefojtott. A népességet megtorlásul szét akarta telepíteni és a város helyét fölszántatni. Európai műveltségű lelkészünk, Szőnyi Benjáminnak a királynőhöz írt hosszú könyörgő verse mentette meg a települést a pusztulástól, de a lakosság portáira betelepített idegen ajkú, császári katonaság súlyos anyagi és erkölcsi teherként nehezedett ránk.

Az urbárium bevezetése során, az 1770-es éveket követően, a parasztság részére lezárult a fölemelkedés lehetősége. Az árterekben nőtt a földesúri, papi és királyi terhek elől

elbujdosott szegénylegények száma. Kialakult a betyárvilág, amelynek kegyetlenkedéseit, rablásait Ráday Gedeon királyi biztos embertelen eszközökkel a 19. század második felében szüntette meg.

Már a reformkorban az itt letelepült Nagy Ferenc vármegyei ügyész ösztönzésére *csepűrágók*, az akkori vándorszínészek jártak Vásárhelyre. Megalapították az első Úri Kaszinót, benne kölcsönkönyvtárat. Az 1723 óta működő Bethlen Gábor Református Gimnázium a város első számú oktatási központja volt és maradt évszázadokon keresztül.

Vásárhely rebellis népe az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején Kossuth oldalán vett részt a délvidéki harcokban. Kossuth 1848 őszén városunkban tartott első toborzó beszédének hatására, közel másfélszázal többen jelentkeztek katonának, mint amennyit a haza a város létszáma alapján megkövetelt.

Az önkényuralom éveiben a betyárok- és a szabadságharcban résztvevők üldözése összeolvadt. A város fejlődése alaposan visszaesett. Még így is jelentős céhes iparral rendelkezünk. Részben hozzájuk, részben pedig a családi keretek között, otthon szorgoskodó emberekhez kötődik az országos hírű népművészetünk; különösen a három városrészben önálló jelleget kialakító fazekasságunk, a bútorkészítésünk, és a vásárhelyi hímzés kiteljesedése. Ekkor alakul ki végleg a rendkívül puritán, sötét, illetve fekete-fehér színeket használó ünnepi népviseletünk is.

Hódmezővásárhely 1873-ban kapta meg a törvényhatósági jogkört.

A nálunk késve jelentkező ipari forradalom hatására kettős társadalmi változás zajlott le. A céhes ipar fölszámolásával létrejött az Ipartestület és elindult a magánvállalkozás. Jelentékeny gőzmalom-hálózat fejlődött ki, továbbá téglagyárak, fafeldolgozó, fűrésztelep és kaptafagyár, a Kalmár Zsigmond által létrehozott európai hírnevű rostagyár, a Kokron József alapította kötszövőgyár, és a Művészek Majolika Telepe. 1914-ig kialakult a város polgárisodó jellege, az árvízvédelmi körgát, amelynek mintegy 3 kilométeres, a Hód-tó felől eső részét várfalszerűen helyben égetett téglával rakták ki. Ekkor jött létre a maig részben eredeti épületekből álló Kossuth tér is a városházával, a bank és posta, valamint a bíróság épületével, a Zrínyi utcán az Úri Kaszinó magyar szecessziós házával. Sorra épültek a téglafalú parasztpolgári házak, amelyek még mindig meghatározzák egy-egy főbb utca jellegét.

Ugyanakkor ellentmondásként a 19. század végén a megélhetésért zajlott a Szántó Kovács vezette agrárszocialista zendülés és Jáger Mári arzenes gyilkosságsorozata. A nagyfokú elszegényedést a mezőgazdaságban elindult gépesítés, és a megszűnt árvízvédelmi kubikmunkák hozták létre.

Az első világháború újkori történelmünk addigi legnagyobb pusztítását végezte. Fölgyorsította az ún. *nagycsaládi* kötelék fölbomlását, és vele megkezdődött az addigi 3-4 nemzedék együttélésének megszűnése, a *kiscsaládok* kialakulása. A helytörténeti kutatások szerint, részt vettünk a világ akkori legvéresebb csatáiban, és mintegy 3 ezer főt veszítettünk. Nem volt olyan család, amelyik ne gyászolt volna. Ezt követően előbb a Tanácsköztársaság ideje alatt a Vörös Hadsereg, főleg a városunkon is átvonuló ún. *halálvonat* kivégzőosztaga szedte áldozatait, majd a betóduló királyi román hadsereg itt állomásozó egysége országosan is példa nélkül álló módon tömegmészárlást hajtott végre. 1919. július 25-én 56 ártatlan 16 és 64 év közötti, főleg parasztembert kegyetlen módon meggyilkoltak.

A világgazdasági válság elsősorban az ipart érintette, de a lakosság egésze megszenvedte. A faszizálódás során tovább nőttek a társadalmi ellentétek. A szegények rétege ugrásszerűen emelkedett. Az 1930-as években az országban elsőnek ún. *cselédbíró*ságot kellett fölállítani, amelynek feladata az volt, hogy enyhítse a gazdák és a béresek közötti feszültséget. A háború vége felé a város vezetése az utolsó pillanatig nem engedte, hogy zsidó polgártársainkat gettóba vigyék. Elhurcolásukat fegyverrel kényszerítették ki, és a különböző haláltáborokban több, mint 600-an veszték oda.

1944 őszén a szovjet csapatok garázdálkodásától szenvedett a lakosság, különösen a védtelen tanyákon élő parasztság. 1945-től folyamatosan szervezni kezdték mind a mezőgazdasági, mind az ipari szövetkezeteket, de ezek jelentős részben csak 1950-től, akkor már erős kényszer hatására alakultak meg. Dült az osztályharc. Akinek 300 aranykoronánál nagyobb ingatlan vagyona volt, kulákká nyilvánították és állandó üldözést szenvedett. 1950-ben tartóztatták le a Pusztán terjedő fehérgárdista mozgalom első hullámában a fiatal gazdalegényeket, majd folyamatosan minden évben tömeges deportálásukra került sor, és munkatáborokban sínylődtek.

Elindult a város iparosítása idegen nyersanyagra és vendég energiára alapozva. Ennek volt köszönhető, hogy az 1980-as évek végére már halódott vagy tönkrement, illetve elemeire hullott szét a HÓDIKÖT, a METRIPOND Mérleggyár, a HÓGÉP, az Alföldi Porcelángyár és a többi üzem. Munka nélkül maradt dolgozói körében súlyos létbizonytalanságot okozott. Szétzilálták a már viszonylag jól működő mezőgazdasági szövetkezeteket. Akik visszakapták földjeiket, rájöttek, hogy megfelelő saját tőke, hozzáértés és kellő bankhitel hiányában nem tudnak fejlődni. Az újkori termelési, szállítási kívánalmaknak képtelenek eleget tenni. Egyik kormány a családi vállalkozást támogatta, a másikonál ismét a társulási létforma került előtérbe. Az állandó zaklatott társadalmi gondok közepette elindult az agrárium tönkremenése. Mára, az önkormányzat nagyon komoly erőfeszítései ellenére, az országos tendencia szerint, itt is emelkedik a munkanélküliek, illetve a segítésekre szorulóak száma.

Hódmezővásárhely 1991-ben kapta meg a megyei jogú város rangját.

*

Szerencsére vannak nagyon komoly, országos eredményeink az oktatás, a kultúra és a sport területén. Ezek az eredmények az önkormányzat jelentős támogatása következtében jöttek létre. Egyetlen példát említünk. Amíg több, a 20. század első felében jól működő képzőművészeti központ, iskola, művésztelep vagy megszűnt, vagy elszürkült, nálunk az országos vonzáskörű, legrégebben alapított rendszeres kiállítás, a Vásárhelyi Őszi Tárlat az idén már félévszázados fennállását ünnepli. Mind a Délalföldi Tárlatból, (mint az 1991 óta utód képzőművészeti kiállításból) kivált Tavaszi Tárlat, mind a mártélyi Képzőművészeti Szabadiskola és kiállítása 38 évesek.

Hódmezővásárhelyen 2003-ban működik egy egyesített bölcsőde és annak tagintézményei. Van 6 óvoda + a hozzájuk tartozó 11 tagóvoda, továbbá 2 magánóvoda és 1 ref. egyházi óvoda.

Hódmezővásárhely egykori nagy külterületén folyamatosan megszüntették az általános iskolai képzést. Jelenleg csak a négy tanyaközpontban: Batidán, Erzsébeten, Kútvolgyön és Szikáncson van iskola. Összesen 10 általános iskola létezik, közülük 4-nek tanintézménye is működik, és 1 ref. egyházi ált iskola. Van továbbá 1 megyei fenntartású általános iskola is a „különleges bánásmódú gyermekek” részére.

Középiskoláink száma: 1 általános iskola és gimnázium, 5 szakközépiskola és 1 gimnázium a ref. egyház kezelésében. A Kossuth Zsuzsanna Műszaki Szakközépiskola és Gimnáziumban emelt szintű oktatás is létezik.

Felsőfokú képzés két tanintézményben folyik, egyiknek önálló kollégiuma is van.

Városunkban van egy nagy kollégium az általános és középiskolás diákok számára, illetve a református egyháznak külön kollégiuma van.

Az országban jelenleg 31 olvasókör működik, ebből 18 Hódmezővásárhelyen, illetve Mártélyon van. Vásárhelyen az olvasóköri mozgalom régi keletű. Még Széchenyi István fölszólítására indult el az olvasóegyletek megalakulása, amely folyamat a szabadságharc és önkényuralom idején megakadt. A kiegyezést, és főleg a thj. városi rang elnyerését követően szinte robbanásszerűen jöttek létre. Elsők között, 1990-ben alapult újjá a ma is működő, 1873-ban létrehozott Szabadság Olvasókör. Valamennyi kör önálló arculat kialakítására törekszik. A

körön belül többnek van jól működő nyugdíjas, kertbarát, asszonykórus, színjátszó kör, kézimunka, ifjúsági stb. tagozata is.

A városi művésztelepet a 19. század végén kiváló alföldi realista festők, szobrászok, mint Tornyai János, Endre Béla, Rudnay Gyula, Medgyessy Ferenc és sokan mások spontán alapították a hely varázsát, hangulatát fölfedezve, az Alföld három nagy tájegységének szerencsés találkozására, mint ihlető forrásra alapítva. Földrajzilag itt közel egymáshoz megtalálható a puszta, a tanyavilág és a Tisza élő, illetve holtágának szépsége.

Előbb a Virág utcai, majd a mártélyi művésztelep jött létre, de Kurucz D. István magánházában baráti körének is gyakran nyújtott alkotási lehetőséget. A város a Kohán György utcában 12, a Gosztonyi József utcában 3, és az Andrássy úton 1 műterem, máig használt művészlakást alakított ki. Nagy vonzerő volt a Galyasi Miklós múzeumigazgató, Almási Gyula Béla, Szabó Iván, Kurucz D. István, Csohány Kálmán, Kohán György művészek és Dömötör János művészettörténész-múzeumigazgató által szervezett, a város részéről fenntartott művésztelep, amelynek vezetője utóbb Fodor József festőművész lett. Az idén alakult meg a Fotóművész Szimpózium, ahol nagy sikerrel szerepeltek az itt alkotó és kiállító meghívott művészek. A Károlyi Házban szeptemberben átadták a tűzzománc műhelyt, amellyel gazdagították a város művészeti hagyományait.

A város sporttörténete szintén a 19. század végén, a 20. század elején kezdődött. Kezdetben a Bethlen Gábor Református Főgimnázium vívó, tornász és teniszesapata játszott nagy szerepet. Több országos középiskolai és ifjúsági bajnokságon kiválóan szerepeltek. Értékes sporttanárok, trénerek segítették az ifjúságot, mint Banga Sámuel Balogh Imre és Török Sándor, majd városi szinten Belovai Péter, Kormány Lajos és sokan mások. Sorra alakultak a sportegyletek és sportlétesítmények. Olyan vezéregyéniségek nőttek ki, mint a sokszoros magyar kosárlabda-válogatott Bence, Gabányi, Fekete, vagy a törvilágbajnok Gyuricza József, továbbá Juhász Katalin és Szűcs Éva törvívók.

Meghonosodott a lósport, a fogathajtásnak több országosan elismert bajnoka él itt, és a keleti küzdősportok területén jelentős egyéniségek kerültek a magyar sport élvonalába. Rohamosan fejlődik a tenisz. Jelenleg Risztov Éva úszóbajnokunk vezet a magyar úzás 2003-ban elért legjobb egyéni eredménylistáját. Városunk ez év augusztus 20-án mutatta be azt a nemzetközi versenyekre alkalmas fedett sportuszodát, amely a vásárhelyi sportolók, sportvezetők és az egész város egyik jelképévé válhat.

Városunkban egy kivételével, a rendszerváltást követően sorra alakultak a különböző nemzetekhez kötődő baráti társaságok, amelyek változatlanul jól működnek, és szoros kapcsolatot építettek ki a baráti nemzetekkel. A baráti társaságok a következők:

Magyar – Holland, Magyar – Izraeli, Magyar – Francia, Magyar – Német, Magyar – Lengyel, Magyar – Angol, Magyar – Litván és Magyar – Kárpátaljai.

Önkormányzatunk 14 külföldi és 4 magyarországi településsel tart fenn jól működő, minden félnek értéket teremtő testvérvárosi kapcsolatot. Ezek „testvérvárosi kapcsolat, barátsági szerződés, ill. együttműködési megállapodás” formájában jöttek létre.

Külföldi testvérvárosaink a következők:

Haarlemmermeer – Hollandiából. **Hechingen** és **Ulm** – Németországból. **Vallauris** Franciaországból. **Tamar körzet** – Izraelből. **Kelme** – Litvániából. **Arad**, **Nagybánya** és **Torda** – Romániából. **Zenta**, **Sokobanja**, **Debeljača** – Szerbia-Montenegróból. **Limanova** – Lengyelországból. **Aknaszlatina** – Ukrajnából. **Vidin** – Bulgáriából. **Elkhart** – az Amerikai Egyesült Államokból.

Belföldi testvérvárosaink: **Baja**, **Kiskunhalas**, **Hatvan**, **Ózd**.

Nincs olyan év, hogy testvérvárosaink között ne ápolnánk valamilyen kapcsolatot. Példaként említünk néhányat.

2001-ben a holland testvérvárosból az ős folyamán 3 alkalommal érkezett hozzánk delegáció. A litvániai Kelme delegációját kétszer fogadtuk városunkban.

2002-ben a németországi Ulm város között delegációcserét bonyolítottunk le. Aradon három alkalommal szerepelt delegáció városunkból. A bulgáriai Vidinből polgármesteri szinten tettek látogatást Vásárhelyen, majd ezt viszonztuk képviselői szinten. Kórházunk gyógyszer- és műszeradományt juttatott el a testvérvárosi kórházba. Középiskoláink 16 angolul beszélő diákja utazott ki Vidinbe látogatás céljából stb.

*

A továbbiakban, mint cseppben a tengert, vizsgáljuk meg az utóbbi két év legfontosabb kulturális és művészeti életének eseményeit. Ezek jellemző képet nyújtanak egy dinamikusan fejlődő város arculatáról, amely sohasem lesz igazán ipari, vagy kereskedelmi központ, annál inkább a mezőgazdaság, a szellem, a kultúra és a sport egyik hazai fellegetvára.

2001

A Magyar Kultúra Napja alkalmából városunk vendége volt és előadást tartott Nemeskürty István író, illetve Makovecz Imre Kossuth-díjas építész.

Februárban a II. Vásárhelyi Képzőművészeti Szimpózium anyagából nyílt kiállítás. Ezt követte a Városi Sportnap, ahol a legeredményesebb sportolónk kaptak kitüntetések.

Létrejött a városi Kábítószerügyi Egyeztető Fórum.

Márciusban Budapesten az Árkád Galériában nyílt meg a III. Kerámia Szimpózium.

Szalay Ferenc – a Munkácsy-díjas, Érdemes és Kiváló Művész kitüntetés hordozója – 70. születésnapjára városunktól átvette a „Hódmezővásárhely Díszpolgára” kitüntető címet. A Tornyai János Múzeumban retrospektív kiállítása nyílt.

Április 18-án, Németh László születésének 100 évfordulóján városunkban vette kezdetét az országos jubileumi rendezvénysorozat.

Májusban megnyílt Németh József festőművész emlékkiállítása. Bemutatták Németh László: *Bodnárné* c. drámáját, amelyet 5 előadásban láthatott Vásárhely közönsége, majd Pesten a Tivoli Színházban is színre került.

Júniusban kezdetét vette a 3 napos „Zene Ünnepe”.

Júliusban a Magyar Mérnökakadémia tartott kihelyezett ülést városunkban.

Augusztusban itt tartották a XI. Országos Olvasóköri Találkozót. A vásárhelyről elszármazott tudósok, művészek, jeles emberek találkozóját az önkormányzat mártélyi üdülőházában nagy sikerrel rendezték meg. A millenniumi ünnepség záró rendezvényeként 4 napos kultúrműsort szerveztünk „Ezer év a Hód-tó partján” címmel. Augusztus 20-án a Szent István téren fölállítottuk Lantos Györgyi: *Géza és Sarolt* bronzba öntött, nagyméretű domborművét.

Szeptemberben holland előadókkal országos ifjúsági konferencia volt „*Környezeti kihívások – református válaszok*” címmel.

Októberben nyílt meg a vásárhelyi „Őszi Hetek” rendezvénysorozata. A Városi Vegyeskar fennállásának 25 éves évfordulóját ünnepeltük. Megnyílt Ambrus Sándor Belvárosi Fazekas Háza. Fölvatták Kurucz D. István Kossuth-díjas festőművész síremlékét.

Kalmár Zsigmond rostagyáros halálának 60. évfordulójára kopjafát avattak. Kajári Gyula Munkácsy-díjas grafikusnak emléktáblát avattunk. Decemberben a IV. Kerámia Szimpózium anyagát mutatta be a Tornyai János Múzeum.

Az év folyamán 6 olyan könyv bemutatóját rendeztük meg városunkban, amelynek vásárhelyi a szerzője.

2002

Januárban a Városi Fúvószenekar adott jubileumán nagysikerű újévi koncertet.

Megnyílt a III. Vásárhelyi Képzőművészeti Szimpózium kiállítása.

Márciusban „*Tavaszköszöntő*” címmel rendezvénysorozatot szerveztünk.

Májusban ünnepelte a Kankalin Néptáncgyűttes a 40. évfordulóját.

„*Az én Vásárhelyem – Emlékképek régi Őszi tárlatokról*” címmel válogatást láttunk az elmúlt negyed évszázad kiváló művészeti alkotásaiból. Megünnepeltük Grezsa Ferenc irodalomtörténész születésének 70 évfordulóját.

Júniusban itt tartotta az Irodalmi Társaságok Szövetsége a XI. Vándorgyűlését.

Hagyományteremtő céllal művészeti fesztivált rendeztünk „*CsodAlföld*” címmel.

A Németh László Városi Könyvtár falán lelepleztük Szabó Éva rádiós műsorszerkesztő bronzba öntött domborművét. Megtartottuk a Vásárhelyről elszármazott jeles személyiségek találkozóját Mártélyon.

Szeptemberben elkezdődött az V. Kerámia Szimpózium. Hagyományteremtő módon vette kezdetét a „Nyárbúcsúztató” kultúrműsor. Október és november ismét a vásárhelyi „Őszi Hetek” rendezvénysorozatának adott helyt városunkban. Fölvavattuk elhunyt polgármesterünk: dr. Rapcsák András dízsírját. Lelepleztük a Tornyai János Múzeum falán Galyasi Miklós költő, múzeumigazgató bronz domborművét. A múzeumunk adott helyt decemberben Kurucz D. István nagyszabású emlékkiállításának.

Decemberben minden középiskolás diák megkapta Kertész Imre: *Sorstalanság* című könyvét.

Az év folyamán 12 olyan könyv bemutatóját rendezték meg városunkban, amelyeknek vásárhelyi a szerzője.

*

(Múzeumbaráti Kör számára)

Hódmezővásárhely a Dél-Tiszántúlon, a Kárpát-medence legalacsonyabb részén települt. A történelem folyamán a Hód-tó partján több egymás mellett szerveződött kis településből olvadt össze. Legfontosabb volt középkori lakosságunk életében a 13. század. Ekkor említik **Hodos** nevű földesuráról Hód falut először. Az 1241–43 között zajló tatárjárás nagy pusztítást végzett a területen megtelepült községek sorában. 1282-ben itt zajlott le a **hódmezei ütközet**, amelyben Kun László király legyőzte a kunokat, majd földet, hazát biztosítva számukra, környékünkön és a Duna-Tisza közén letelepítette le őket.

Az 1450-es évek közepén a terület Hunyadi János birtoka. Ekkor nyeri el Hód-Vásárhely és Csomorkány az **oppidum**, azaz mezővárosi rangot. 1456 nyarán Hunyadi hívó szavára jobbágy elődeink kiegyenesítették a kaszákat, és szegedi gyülekezés után Nándorféhvárra vonultak a betörő oszmán-török seregek ellen harcolni.

Büszkék lehetünk rájuk, mert győztesként tértek haza, és a déli harangszó értük is szól. 1990-ben Für Lajos akkori honvédelmi miniszter ajándékként a laktanya előtt Szatyor Győző haranglábján felavatták Máté István szobrásznak a viadalra emlékeztető bronzharagját.

1566-ban a területet védő gyulai vár elesett, és a környékbeli falvak a 16. század végéig Hód-Vásárhely kivételével sorra elpusztultak. Soha többé nem is épültek újjá. Városunk a 17. század utolsó évtizedéig még állt. A török alóli felszabadító háború idején 8 évre lakatlanná vált. Eleink a harci cselekmények elől szétszóródtak a közelebbi, távolabbi településeken, és a **zsena-szigetekben**. „**Mezővárosunk nem létezett többé**” – írta Szeremlei Császár Sámuel.

1699-ben a Kincstár hirdetésére, hogy „**mindenki akkora darab földet foghat magának szabadon, amelyet háza népével és igavonó barmaival meg tud művelni**”, elődeink a bujdosásból visszatértek, és az elhagyott földeket művelésbe vették. A területet előbb a Német Lovagrend, majd Schlik Lipót osztrák generális kapta, akitől 1723-ban a Rákóczi-szabadságharc utáni békekötő: gróf Károlyi Sándor vásárolta meg.

1753-ban a Bujdosó–Pető–Törő-féle utókuruc-zendülés legfőbb szervezkedése – a mai Oldalkosár u. 5. sz. bérház falán elhelyezett emléktábla szerint – egykor azon a helyen álló gazdaházban zajlott. Mária Terézia a zendülést vérbe fojtotta, és a rebellis várost a föld színéről is el akarta törölni. Szőnyi Benjámint tudós református lelkipásztor könyörgő versére kegyelmezett meg ösapáinknak, de kötelezte a gazdákat a „német-vasas” katonaság elszállásolására.

A 18. század közepén a Pusztát „elkülönözték”. Kialakultak a termelési övezetek, és megindult a terület tanyásodása. Az **urbárium** bevezetésével a század végén lezárult a felemelkedési lehetőség, de ekkorra kialakult egy erős jobbágygazda-réteg. A vezető református egyház 1723-tól saját iskolát a „**mezítlábas gymnasiumot**” tartja fenn, amely a város oktatási életében meghatározóvá vált. Az egyház létrehozta a **konzisztóriumot**. A helyi tanács vezető személyiségeinek jelentős része az egyházi tisztségviselőkből tevődött ki. A század végére megnövekedett a környező folyók, tavak ártereiben, és a Pusztán rejtőzködő betyárok száma.

A reformkorban Nagy Ferenc Vásárhely történetéről tanulmányt írt, vándorszínészeket hozatott, és saját fordításában több, akkor divatos színpadi művet betanított velük. A város polgárosodásának első jelei ezek, amelyek az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharc során megtorpannak. Kossuth 48. őszén itt tartott toborzó beszédére lelkes fiatalok nagyobb számban jelentkeztek és vettek részt Lenkei tábornok délvidéki harcaiban, mint amennyit a város létszámához képest a haza kért. (A 20. sz. elején a még élők közül ők álltak Plohn József fényképező gépe elé, hogy elkészüljön portréjuk.)

Az önkényuralom nagyon megviselte városunkat is. Ismét föllendült a megugrott katonák, a terhet és üldöztetést nehezen viselő szegénylegények száma. A betyárkodást majd csak Ráday Gedeon királyi biztos tudja kegyetlen üldöztetéssel megszüntetni.

1873-ban városunk elnyerte a törvényhatósági jogkört. Ez az időszak egybeesett a késve jelentkező ipari forradalommal, és az árvízvédelmi folyamszabályozási munkálatok befejeződésével. Nőtt a nyomorgók tömege. Az agrárszocialista zendülést Szántó Kovács János vezette. Az ugyancsak negatív szenzációt jelentő Jáger Mária-féle arzénos gyilkosságok is ebben az időben terjedtek.

Ez a korszak egészen az első világháborúig mégis a fölemelkedés dicsőséges időszaka volt. Egymás után létesültek a kisebb-nagyobb üzemek, strandfürdők, gőzmalmok, téglagyárak, végre bankja is lett a mezővárosnak, és ezekben az évtizedekben alakult ki a polgári jellegű városközpont a Kossuth térrel, Andrassy-utcával, Zrínyi utcával, Hódi Pál és Szentesi utcával.

Az első világháború megakasztotta a **parasztpolgári fejlődést**, amely addig rendkívül termékenyen fejlesztette az egész települést. A város mintegy 3000 fős háborús veszteséget könnyelhetett el. Nem volt olyan család, aki ne gyászolt volna valakit. Elindult a **nagycsaládi kötelék** fölbomlása.

1919 nyarán egy Berényi László nevű álhadnagy közreműködésével a megszálló királyi román helyőrség a kutasi úton 56 ártatlan embert mészárolt le. Magyarorságukért szenvedtek mártírhalált. A Tanácsköztársaság számlájára szintén áldozatok tucatjait lehet felírni. Különösen Mártély és környéke szenvedett a Vörös Hadsereg kegyetlenkedéseitől.

Sajnálni tudjuk, hogy a jó képességű Takács Ferenc, mint „a helyi tanácsok politikai megbízottja és az egyesült Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának városi titkára” belekeveredett „a 133 napos bolsevik rémuralomba”, oly annyira, hogy 1919 áprilisában részt vett a Forradalmi Kormányzótanács által végrehajtott vásárhelyi túszedésben. 22 hónapi börtönnel vezekelt érte.

Értelme és szociális érzékenysége azonban kivezette a marxista-kommunista fertőből. 1935–1939 között Vásárhely országgyűlési képviselője. Mint szociáldemokrata a párt 1944. március 28-i betiltásáig népéért tevékenykedett. Októberben Kiss Pál polgármesterrel együtt a város közigazgatásának újraindításában tevékenykedett. December 22-én már iparügyi miniszter. Az MDP hatalomátvétele után bukott politikussá vált. 1950. jún. 21-én az ÁVH elhurcolta. Koholt vádakkal 12 évi fogházra ítélték. 1955-ben teljesen összetörve kilökték a börtönből. 1956. május 13-án itthon meghalt. Politikai rehabilitációját a rendszerváltás után végezték el.

Trianon nemcsak az elszakított magyarságnak, de az óhazának is leírhatatlan károkat okozott. A Partiumból és Erdélyből összegyűlt családokkal Aradról érkezett meg egy marhavagonokból álló szerelvény a vásárhelyi nagyállomásra. A szerencsétlenek egy mellékvágányra kitolva itt éltek a fagy beálltáig, utána iskolák tornatermében, tömegszállásokon helyezték el őket. Újabb hónapok teltek el, míg a vásárhelyi családok maguk között szánalomból helyet szorítottak nekik, és lassan beleolvadhattak a szorgos polgári életbe.

A két világháború közötti országos politikai élet több kimagasló személyisége hagyott nyomot Vásárhelyen is. Gróf Klebersberg Kúnó kultuszminiszternek köszönhető például az, hogy külterületünkön olyan iskolahálózat született, hogy a legtávolabbi tanyákon élő gyermekeknek sem kellett naponta oda-vissza 3 kilométernél többet gyalogolni. Az 1880-as években megerősödő olvasóköri mozgalmat úgy is segítette, hogy egységes faládákat, könyvszekrényeket ajándékozott a köröknek, bennük a taglétszámtól függően 20-50 könyvvel.

Gróf Teleki Pál politikus, földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja, a cserkészmozgalom fölvirágoztatója, olyan segítséget biztosított a cserkészcsapatoknak, hogy Vásárhelyen is, különösen a református és a római katolikus csapatok kiemelkedő

tevékenységet tudtak ellátni. Az sem véletlen, hogy a fasizálódást nem nézte jó szemmel. Érzékelte, hogy az ország német befolyása súlyos következményekkel jár, amelyet miniszterelnökként nem tudott elviselni, és 1941. április 3-án öngyilkosságot követett el.

Vásárhelyi viszonylatban föltétlenül meg kell még emlékeznünk a kiváló polgármesterről: Soós Istvánról, aki 1880-ban érettségizett a Református Főgimnáziumunkban. Polgármesterként elnöke volt a Vásárhelyi Dalárdának, Kaszinónak, Szanatóriumi Egyesületnek, a Revíziós Ligának; igazgatósági tagja a Népbanknak, és így tovább...1926-ban nagyszabású művészeti kiállítást szervezett. Polgármestersége alatt a Speyer-kölcsonból építtette föl a Városi Parkfürdőt, a Hódi Pál utcán a bérházat, a kórházi épületeket bővítette, inséglakásokat építtetett a legelesettebb családok részére. Máig példaképünk lehet.

A város történelmének vázlatos ismertetését a 60 évvel ezelőtti 1944. évvel fejezem be, amelyre az idén kulturális rendezvényekkel, televíziós dokumentumfilm készítésével, ünnepségekkel emlékezünk meg. Március 19-én megtörtént a német megszállás. A Bethlen Gábor Gimnáziumban Osváth Bála néma tüntetést szervezett: a március 15-én feltűzött kokárdákat fekete gyászszalaggal vonták be.

Városunkból elhurcoltak több megbízhatatlant, kommunistát, kikeresztelkedett zsidót, cigányokat, homoszexuálisokat munkaszolgálatra. 1944. június 16-18 között a holokauszt során zsidók százait hurcolták el. Közülük az első transzport járt legrosszabbul, hiszen ők Auschwitzba kerültek, és közülük sokan odamaradtak. Szeptember 26. – október 8. között a szovjet csapatok megszállták városunkat és környékét. Útjukat rablások, kivégzések, nemi erőszakok, súlyos kártételek jellemezték. Legtöbbet szenvedett tőlük a tanyai lakosság és a polgárság. Amit a Református Főgimnáziumban 1919-ban a román katonák meghagytak, annak jelentős részét a szovjet katonák elpusztították. A vandál tevékenység következtében Pótolhatóan iratok, a szertár és a régiségtár ritka darabjai semmisültek meg.

A szovjet megszálló csapatok árnyékában, nehéz körülmények között, Kiss Pál polgármester idejében alakult újjá a város közigazgatása. Sanyarú történelmünket nem ecsetelem tovább, hiszen valamennyien tudják, milyen gyökeres átalakuláson ment keresztül az egész magyar társadalom, hogy gazdaságilag, erkölcsileg, lélekben kifosztva érje meg a rendszerváltást, amelynek igazán még örülni sem tudtunk. A közel félévszázados elnyomatás eredményeként örökségül kaptunk egy minden szempontból széttördelt országot, amelynek rendbetételéhez hosszú és kitartó munkára lesz szüksége a mai és jövő nemzedéknek.

*

A továbbiakban vizsgáljuk meg azokat a Vásárhellyel kapcsolatos kulturális terveket, amelyek a Tájak, Korok, Múzeumok Kör tagjainak fontosak lehetnek.

Ebben az évben folytatjuk a Fekete Sas Szálloda felújítását. Elkészül a Kávéház része, a bírósági épület felől. Itt lehetőség nyílik a kisebb, zártabb rendezvények megtartására is. Klubok és családok éppen úgy igénybe vehetik, mint a lassanként újra kialakuló Promenádsétáló, akik beülhetnek egy kávéra, sütemény elfogyasztására.

Az Alföldi Galéria épületében tovább bővítjük a kiállító termeket. Régi és jogos vágya a helyi művészeknek, hogy munkáikból legyen állandó gyűjteményes kiállításuk, és egy-egy művész időszakos bemutatkozása is lehetővé váljon. Ehhez az elváráshoz közelít majd az újabb bővítés.

A Galéria udvarán állandó szoborparkot, bemutató központot kívánunk létrehozni. A múzeumi raktárakban több olyan, az időjárást is elviselő, ugyanakkor hely hiányában a látogatók elől elzártan tárolt szobor van, amelyek nyilvánosság elé kerülhetnek, és ezeket gyönyörködtethetnek.

A murális munkáknál maradva, be kell számolnom arról, hogy az elmúlt év augusztus 20-án átadott fedett sportuszoda előcsarnokába, egész falfelületet beborító, színes képzőművészeti alkotás elhelyezését tervezzük.

Az újvárosi Széchenyi térre már készül Návay Sándor szobrászművész Széchenyi Istvánról mintázott portrészoborra. Még a tavasz folyamán, a Liszt Ferenc Ének-Zenei Általános Iskola falán a Lantos Györgyi szobrászművész által készített emléktáblán Czirbusz Piroska városi kulturális alapítványtevő portréját szeretnénk elhelyezni.

Az alapítványi kuratóriumban kívánságként elhangzott, hogy ugyanitt helyeznénk el, a Czirbusz Alapítványból támogatva, egy másik emléktáblát is, hiszen Németh László a második világháborút követően itt is tanított, és az emlékszobájának a nevét viselő Városi Könyvtárba való áthelyezése után, ezen az épületen az emléket semmi sem őrzi.

A város lakossága előtt közismert az Árpád utcai népi műemlékház, amelynek üzemeltetésével nem vagyunk elégedettek. A tavasz folyamán szerződés megújításra kerül sor, és reméljük, hogy a műemlékház olyan vezetőre talál, aki megfelelő programokról tud benne gondoskodni.

Az évekkel korábban megkezdett, és külsejében megújult zsinagóga belső renoválását, illetve restaurálását ebben az évben folytatni tudjuk. Mint közismert, a kultúra háza lesz, ahol képző- iparművészeti- és fotókiállításokat, irodalmi esteket, zenei műsorokat és művészeti, valamint tudományos előadásokat egyaránt lehet majd tartani. Ugyanakkor a városban élő zsidóság vallási ünnepeit is itt tarthatja meg.

A város történelmét ismertető részben részletesen elmondottam, milyen szoros szálak fűznek bennünket Hunyadi Jánoshoz. Két év múlva, 2006-ban lesz kerekén 550 éve, hogy őseink győztesként megvívták a nándorfehérvári csatát, és elnyerték a mezővárosi rangot. A megfelelő ünnepséget azzal is szeretnénk méltóvá tenni, hogy Vásárhely erről a kiváló földesuráról kapjon végre egy teljes alakos szobrot.

Számtalan jó ötlet, kiváló kulturális terv fogalmazódik meg bennünk hétről-hétről. Megvalósításuk attól is függ, hogyan tudjuk kihasználni az Európai Unió nyújtotta pályázati lehetőségeket.

*

Végezetül szólni kell még arról is, hogy a tájvédelem szempontjából milyen előkészületi munkák folynak területünkön.

1. A mártélyi tiszai-holtág kotrása ez év tavaszán folytatódik és legkésőbb az év végéig befejeződik. A meder megszabadul sok szerves, bomló anyagtól, amely a víz túlzott algásodását és növényesedését okozta. A víz javulásától az itteni fürdőző, kiránduló turizmus föllendülését is várjuk.

2. Elkészül a mártélyi üdülőkörzetben a tájvédelmi oktatóközpont, amely például az önkormányzatnak is újabb lehetőséget kínál üléseik, előadásai, körzeti, illetve országos konferenciák megtartására.

3. Ebben az évben pályázati pénzből és önkormányzati támogatással megtörténik a bodzási út teljes, a rárósi út részbeni felújítása.

4. Tervezzük, hogy az 1950-ben, a határba települt tanyaközpontokat folyamatosan úthálózattal kötjük össze. Ebben az évben Kútvolgyet kötjük be a csomorkányi útba. Így például az országos híru csomorkányi templomrom a kutasi út felől is megközelíthető lesz.

5. Megfelelő önkormányzati kezdeményezéssel szeretnénk, ha az elpusztult középkori falvak helyét emlékoszlopokkal jelölnék meg, ahogy ezt évekkel korábban már elkezdték Rárós esetében, és ehhez az önkormányzat is hozzájárulna.

Nagyon fontos az önkormányzati kezdeményezés, amelyet az önkormányzat szervezete szakmailag támogathat, és gerjesztheti az emlékező lakosság számára a kiterjesztését és lelkesedését. Egy másik ilyen kezdeményezés hatására sikerült például az elmúlt ősszel egy kő emlékművet felavatni a Rác út elején lebontott iskola és olvasóköri emlékére is.

(Gazdák számára)

Az érdemi tanácskozásuk előtti bevezetőnek engedjék meg, hogy cseppben a tengerként, röviden összefoglaljam Hódmezővásárhely egykori mezőváros fontosabb történelmi eseményeit kimondottan a gazdák szempontjai alapján.

A 18. század végén, az urbárium bevezetése során a vásárhelyi gazdatársadalom számára lezárult a fel-, és kiemelkedés lehetősége. A hódoltság végére elhagyott külterületen ekkorra már kialakult egy fejlett, történelmi fejlődését illetően **szabályszerű szállás-tanyarendszer**.

Kezdetben a vagyont elsősorban a városi ház, illetve a Pusztán legeltetett lábas jószág, és csak másodsorban a parlagoló földművelést folytató szántóföldi gazdálkodásból eredő termés képezte.

A 19. század első felében jelentősen változtak a gazdák körülményei. Az Alföldön megjelent a **keleti marhavész**, amely az állományt nemcsak megtizedelte, de jelentős biológiai értékcsökkenést is okozott. Ugyanakkor a napóleoni háborúk következtében megnőtt a kenyérgabona kereslet, amely elindította a szántóföldi termelés jelentőségének növekedését.

Az 1845-ös, addigi legnagyobb tiszai árvíz – amely határunkban kivette az összes szőlőtökét, és ettől kezdve többé igazán sohasem állt vissza a korábbi szőlő-, bortermelés – arra is fölhívta a figyelmet, hogy különösen itt, a Kárpát-medence legmélyebb pontján, rendezni kell az évente súlyos pusztításokat okozó ár- és vadvizeket. A szabályozási munkák hamarosan megkezdődtek, de az 1848–49-es forradalom és szabadságharc egy ideig visszavetette.

1456-ban, földesurunk, Hunyadi János hívására az éppen aratásban lévő jobbágyelődjeink kiegyenesítették a kaszát, és elindultak Nándorfehérvár megvédésére. Ősapáink győztesen tértek haza. Büszkék lehetünk rájuk, mert a déli harangszó nekik is szól! 1848 őszén, amikor Kossuth Lajos az alföldi toborzóútján elérkezik Vásárhelyre, fölhívására többen jelentkeztek, mint amennyit e várostól – akkori létszáma alapján – a haza kért volna.

Mindkét világháborúban közel 3-3 ezer fő volt a veszteségünk. Nem volt olyan gazdacsalád, amely ne gyászolt volna. Mindig a parasztság vérzett legjobban, mert egyrészt őket soha, egyetlen társadalom sem sajnálta igazán, másrészt ők voltak azok, akik legmélyebben őrizték magyarságukat, haza- és földszeretetüket, amely a nép bel- és külhoni ellenségeinek már akkor sem tetszett.

Vásárhely igazi Paraszt Párizzsá válását akkor kezdte kiérlelni, amikor a dualizmus alatt 1873-ban elnyerte a törvényhatósági jogú város rangját. Az 1880-as évek, a nálunk késve jelentkező ipari forradalom kettős, gazdasági helyzetet indított el. Határunkban megjelentek a mezőgazdasági gépek. 1910-ben már csak elvétve, a Pusztán találni nyomtatást, az egész vidéket cséplőgépek járták. A 19. század végén már van vetőgép, többsoros vaseke, aratógép, fűkasza, Kalmár-féle rosta, és így tovább.

A gép a nincstelének kezéből kiverte a kétkezi termelőeszközt, és a munkahiány – a folyamszabályozási munkák is befejeződnek – sok egykori zsellércsaládot juttatott nehéz helyzetbe. Ennek negatív következményeként, de jogos megélhetési követeléseikkel megjelentek az agrárszocialisták, utóbb pedig Jáger Mária arzénos gyilkosai. Mindkét esemény ellenünk fordította az

ország politikai közvéleményét, és Európa is kedvezőtlen módon figyelt föl ránk.

Az ezzel ellentétesen ható és meghatározó társadalmi erők szerencsére elnyomták ezeket a negatív tendenciákat. Megindult a parasztpolgárosodás. A város régi, nagy gazdacsaládjai közül kerültek ki az első helyi ügyvédek, tanárok, mérnökök, orvosok. Nagyon sok érettségizett fiatal – birtokába jutva az akkori korszerű tudásnak – visszament szülei földjére gazdálkodni.

A katolikus egyház a Domokos-rendi nővérek vásárhelyi megtelepedése után, 101 évvel ezelőtt elindítja városunkban az első alapfokú mezőgazdasági képzést, amelyből kialakult a mai Mezőgazdasági Szakközépiskola, illetve később ráépült a Mezőgazdasági Főiskolai Kar.

A 19. század végén fordul át a vagyon szerkezete is. Többé már nem a városi ház és a pusztai lábasjóság, hanem a holdakban mérhető föld, és a ráépített tanya, a benne lévő istállózott, tehát kezes állatokkal, illetve a földművelés szerszámaival vált a birtok gerincévé.

1873 és 1914 között alakult ki a város parasztpolgári jellege. A gyönyörű, emelt tetőteres, szárazbejárásos, fagyálló, vörös díszteglákkal kirakott, az utcafrontra kifordított gazdaházak sorával, amelyek – ahol a tanya- és városrombolás meghagyta – máig meghatározó jelleget kölcsönöznek városunknak. Ugyancsak ekkor alakult ki a belváros részben klasszicista, eklektikus, részben magyar szecessziós épületekkel gazdagodott, polgári jellege is. Elindult az iparosodás, a gőzmalmok és a velük kapcsolatban kiépült népfürdők létesítése. Pezsgett a kereskedelem. A főutca, a híres vásárhelyi Promenád kirakatokkal ragyogó üzletsora.

A módos gazdák nemcsak saját birtokukat növelték, hanem a város és lakossága legfőbb támogatói voltak. Ők fúratták az artézi közutak egy részét, iskolákat építettek, földjükből ajánlottak fel területet olvasóköri, tanyai iskolák és két ízben szanatórium létesítésére. A gyermektelen párok haláluk után a vezető egyházakra hagyták vagyonukat. Ennek volt köszönhető, hogy egyházi árvaház, iskolák, és kollégium működött a szegény, de jól tanuló gyermekek számára is.

Ezt a fejlődést szakította meg az első világháború, amely nemcsak súlyos vérvesztéssel járt, de éppen a gazdatársadalmat fenntartó, ún. **nagycsaládi köteléket** kezdte szétzúzni, amelyet azután a szocializmus „sikerrel” fejezett be, a lebontott régi, szép házak helyett emelt panellakásokba szétforgácsolt nemzedékek betelepítésével, a városban idegen vezetéssel, idegen alapanyagra és vendégenergiára alapozott ipar létrehozásával.

Maradva még a két világháború között, a Trianon okozta súlyos terület- és lélekszám-fogyásunk, illetve lelki törésünk ismét a gazdatársadalmat sújtotta legjobban. A kenyérgabona és húskivitel korlátozása, a környező államokhoz került közutak és vasúti hálózat egy jelentős része, még a termelvények kereskedelmét is gátolta.

Az 1930-as évek második felétől a világgazdasági válságot és a trianoni békediktátum következményeit részben kiheverve, a vásárhelyi parasztgazdaságok ismét fejlődni kezdtek. Ha nem kényszerhelyzet hatására kell nekik korszerűsödni, maguktól tudnak váltani, és fölzárkózni a korszerű európai, mezőgazdasági termelés színvonalához.

Országos hírűvé vált Gregus Máté pósahalmi birtoka, ahová gyakorlati oktatásra még a szegedi mezőgazdasági szakiskolából is hordták a tanulókat,

Karasz Péter a Pusztán szervezte a gazdák Hangya Szövetkezetét és Vásárhely-kutason önálló tejfeldolgozót hoztak létre. Kopáncson Tárkány Szűcs István, Külső-Szörháton, Hocsi István volt a helyi mintagazda – nevüket, számukat sorolni lehetne még tovább –, akik elindították a gazdaságuk korszerű fejlesztését, és maguk után húzták a többi gazdát is.

A második világháború után a népüktől teljesen idegen, szovjet mintájú szövetkezeti életformára kényszerítették nemcsak a gazda-, hanem az egész paraszttársadalmat. Ennek kínjait máig érezzük. Elsőnek éppen a magyarságtudatot és a földszeretetet leginkább hordozó mintagazdákat tették tönkre. Ifjú Gregus Mátét és Tárkány Szűcs Istvánt az ÁVO verte agyon, Hocsi István a zaklatások hatására az önkéntes halált választotta, Karaszék minden ingatlan vagyonát elvették... Nem sorolom. A többi gazda sem járt jobban.

1990 után mindenki várta, hogy végre valamilyen módon elégtételt nyer. Ahogy maga a rendszerváltás, a jóvátétel, a föld visszaváltása sem igazán sikerült. Gazdaságilag az teljesen lehetetlen, hogy a négy évenként egymást váltó kormányok hol egyik, hol másik korábbi mezőgazdasági rendszert igyekeznek restaurálni és támogatni, az éppen meglévővel szemben, miközben a kialakulóban lévő gazdaréteg évről-évre ismét ellehetetlenül.

Az ötvenes években azért üldözték őket, mert nem teljesítették a beadási kötelezettségüket, és a vetőmagot is elvitték tőlük, most a különböző **kvóták** szabta akadályokkal azért büntetnek, mert túltermelnek, pontosabban, hogy egyáltalán léteznek még.

A termelők és a fogyasztók közé beépült ingyenélők tömegétől hemzseg és szenved már az egész ország, miközben a gazdák termelvényeit nem veszik át, nincs jövőképük, nem tárgyalnak velük megfelelő lelkiismeretes odaadással. A mai egyre kilátástalanabb helyzetben a gazda úgy érezheti magát ismét, mint fél évezreddel korábban Dózsa szenvedhetett, amikor tüzes trónra ültették.

*

A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYHEZ KÖTHETŐ, FONTOSABB TÖRTÉNELMI SZEMÉLYISÉGEK ÉS ESEMÉNYEK

1. A hunok bejövetelekor, Kr. u. a 430-as években vidékünkön is tábort vertek. Nagyon sokan erre a tájra, a Tisza mellé teszik **Attila hun király** lakhelyét.

2. A honfoglalást követően vidékünket **Ond vezér** kapta meg. (Emlékműve van Nagykőrösön, az Arany János Múzeum előtt, amelyet olykor a vásárhelyiek is megkoszorúznak, de nálunk semmi sem emlékeztet rá.)

A 13 század különösen fontos településünk történetében.

3. A 13. század elején oklevelek említik **Hód** és **Vásárhely** nevét, mint két különálló falut. Tehát ekkor már léteztünk.

4. A **tatárjárás** (1241–43) a környékünkbe települt falvak jelentős részét elpusztítja.

5. A kunok betörései és fosztogatásai rendszeressé válnak. 1282-ben **IV. vagy Kun László** Hód falu határában, a Hód-tó partján, a **Hód-mezei csatában** legyőzi a kunokat, de nem pusztítja el őket, a kor szokása szerint, hanem letelepíti és földet, hazát ad nekik az Alföldön. Ez volt hadtörténetünk leghumánusabb eseménye! A Szigetben, a csata színhelyén Csete György Kossuth-díjas építész terve alapján emlékmű épült, de plasztika országos viszonylatban sincs róla!

6. 550 évvel ezelőtt, 1454-ben **Hunyadi János** földbirtokosa a környéknek. Tőle kapta Hód, Vásárhely és Csomorkány az **oppidum**, azaz **mezővárosi** rangot.

7. 1456 nyarán zajlott a **nándorfehérvári viadal**. Mint jobbágyai, a véres zászló (és nem véres kard) katonatoborzó körbehordozása után, földesura, Hunyadi kérésére, a környék, így Hód, Vásárhely és Csomorkány is szegedi gyülekezés után elment a várat megvédeni. Akik életben maradtak, győztesként tértek vissza. Emlékükre 1990-ben Für Lajos akkori honvédelmi miniszter ajándékként, Máté István szobrász harangot öntött, amely a laktanya előtt minden délben megszólal. Az eseményről plasztika máig nincs városunkban.

8. 1596-ban **Csomorkány** mezővárost a török felégeti, a templomába menekült népét lemészárolja. Soha többé nem épült újjá.

9. A 17. század végétől **gróf Bercsényi Miklós** a földesurunk, akit a város népe szeretett. (A városháza dísztermében Tornyai János festette meg egész alakos képét, ezen, és az utcanéven kívül semmi sem emlékeztet rá.)

10. A **Rákóczi szabadságharcban** ősapáink is részt vettek. Egy vásárhelyi gazda, amikor Bercsényivel együtt a lengyel Brezán várában találnak menedéket, egy egész ökörgulyát terel lábon, és több hordó bort visz nekik szekéren, hogy a két fejedelem ne lásson szűkséget.

11. 1723-ban **gróf Károlyi Sándor** lett a csongrád-vásárhelyi uradalom földesura. Családjának még a 20. század első felében is volt itt birtoka. A város szerette a Károlyi családból származó földesurait.

12. 1753-ban zajlott a **Bujdosó–Pető–Törő-féle utókuruc zendülés**, amelyet vérbe fojtottak. 250 évvel ezelőtt, 1754. április 2-án **Pető Ferencet** Vásárhely főterén lefejezték, majd felnégyelték. Maradványait ki kellett szögelni a város kapujára. (Egyetlen emléktábla jelzi az Oldalkosár u. 5. sz. bérház Népkert felőli végfalán, hogy „itt állt Pető Ferenc háza, ahonnan a vásárhelyi szervezkedés elindult.”)

13. Mária Terézia bosszúból még a várost is szét akarta szóratni, területét főlészántatni. Nyugati egyetemeken végzett, tudós református papja: **Szőnyi Benjámint** hosszú könyörgő versében enyhítette a királynő haragját. Szőnyinek köszönhető, hogy a város megmaradt.

(Mellszobra van a Tabáni templom kertjében, domborműve az ótemplom falán, érme a parókián, de egyik sem igazán jó.)

14. 1772-ben bevezették az **urbáriumot**. A jobbágyok számára addig művelt földjüket újra kimérték. Nagyon fontos esemény volt, mert a **tanyafejlődést** föllendítette, hiszen a gazdák ettől kezdve nagyobb biztonsággal építhettek a kimért és használatba adott földesúri területükre.

15. 1816. januárjában a hajlási Pusztán, a nagy hóviharban 34 huszár és 64 ló a sámsoni határban, a Szárazérbe esett és ott, fulladt, ill. fagyott meg. Népünk, mint „**gyertyaszentelői fürgeteget**” a tragédiát máig emlegeti. (Semmi maradandó emléke nincs.)

16. 1818–1820 között építették föl az **Ógimnáziumot**, a mai Alföldi Galéria épületét a Kossuth téren.

17. 1831. A **nagy kolerajárvány** több mint 2000 halálos áldozatot szedett. Nem volt olyan lakos, aki ne gyászolt volna valakit. (Emlékét a Kincses temetőben a „Koleradomb” tömegsírhely, és előtte egy kis kőfejfa őrzi.)

18. **1848–1849-es forradalom és szabadságharc** idején Kossuth 4-szer járt városunkban. Lakosságunk jóval nagyobb számban vette ki a részét katonaként, mint amennyit a haza a város létszáma után kért. A 19-20. sz. fordulóján Plohn József még több, mint száz vásárhelyi **szabadsághős portréját** örökítette meg kamerájával. Nincs emlékművük, plasztikájuk.

19. 1873. A város ekkor nyerte el a **törvényhatósági jogkört**. Ettől kezdve lendült föl a fejlődése. (A főtér és környékének kialakulása, föllendülő iparosodás, fürdők, malmok, rostagyár stb.)

20. **Szántó Kovács János zendülése** 1894-ben. A földmunkások megostromolták az új városházát, amelyben tetemes kárt okoztak. (Emlékműve, emléktáblája, a Kossuth téren, síremléke a Kincses temetőben van.)

21. 1914–1918, az **első világháború** és súlyos következménye. Mintegy 3000 hősi halottunk volt, Ismét minden család gyászolt Vásárhelyen. (Pásztor János lovas huszára a Kossuth téren, „Fakatonája” a városházán, Emlékoszlopa a Kincses temetőben, továbbá 4 tanyai emlékmű áll ma is, amelyek a világegésre emlékeztetnek.)

22. 1939–1945, a **második világégésben** szintén mintegy 3000 társunkat veszítettük el. Emlékműáve a Hősök terén, a Kincses temetőben, a susáni ref. templom udvarán, és több olvasókör falán látható.)

23. 1945-től folyamatosan **kommunista hatalomátvétel**, a pártok visszaszorítása, az osztályharc meghirdetése, kuláklista, kitelepítés, fehérgárdista mozgalom, vagyonfosztás, téeszcsé és ipari szövetkezetek toborzása, államosítás, egyházüldözés stb. A **kommunizmus mártírjainak** nincs emlékműve, plasztikája.

24. Az **1956-os forradalom** helyi eseményei. A sortűz egy halálos áldozata. (Emlékoszlop van róla a Nagy Imre sétányon, a kőfal Kaszap utcai részénél.)

25. A **rendszer váltás**, a szabadság lassú bontakozása, termelőhelyek, ipari üzemek folyamatos megszűnése, mezőgazdasági szövetkezetek felbomlása, rosszul sikerült magángazdálkodásra való áttérés, a középosztály további elszegényedése, visszatérő kommunista restauráció és vagyonmentés. NÁTÓ, EU. Globalizáció, a nyugati fejlett államokhoz rabszolgaként való betagozódás. (Ahogy én látom és érzem a bőrömon az utolsó állomást!)

Hódmezővásárhely, 2004. márc. 9.
Szenti Tibor összeállítása.

(Szántó) Kovács János

és mozgalma

(Összeállítás Nagy Dezső: „Szántó Kovács János” c. monográfiájából.)

Előzmények

A „Szántó” nevet önkényesen maga vette föl. Születését követően hivatalosan Kovács Jánosnak jegyezték be.

1852. április 27-én (az önkényuralom időszakában), Vásárhelyen született. Apja felszabadított jobbágy. Három elemi végzettségű, utána kanász, majd kubikos.

Az 1880-as évektől romlik a földmunkások helyzete

Ennek előidézői:

1. A nálunk késve jelentkező ipari forradalom hatása. Elindult a mezőgazdaság gépesítése. (Megjelentek az aratógépek, gőzgépek, cséplőgépek, többsoros ekék.) Ennek következtében sok kétkezi munkás kiszorult a termelőmunkából.
2. Megszűnnek a vasúti pályaépítkezések.
3. Befejeződnek a folyószabályozási, lecsapolási földmunkálatok.

Sz. K. J. beilleszkedési próbálkozásai

Sz. K. J. a fölcseperedése után, 1885-től előbb a szegedi Csillagbörtönben börtönőr, majd rövidesen Vásárhelyen rendőr. Folyamatos fegyvelemsértései miatt kirúgták.

Miután a társadalomba képtelen volt beilleszkedni, és a nyugdíjas állásokat megbecsülni, újra alkalmi kubikmunkákból élt. Közben az olvasóköri körökbe el-eljárt. A Népszavából idézett az ott összegyűlt embereknek, és elkezdett a fennálló rend ellen lázítani.

1890-ben, városunkban 15.243 napszámos volt, amikor a település összlétszáma kb. 60.000 fő. 1895-ben a „kétkezi munkások” száma már meghaladta a 25.000 főt. (Mindkét szám csúsztatás, hiszen sok iparos ember is a „két kezével” kereste kenyerét, és akik becsületes munkájukból meg is éltek.)

A szocialista eszmék elterjedése Vásárhelyen

1890 körül Aradról érkezett városunkba egy Neumann nevű cipészsegéd. Célja az volt, hogy állandó munkásegyletet hozzon létre. Agitált, röplapokat és rendszer ellenes kiadványokat terjesztett. Őt követte szintén Aradról az MSZDP titkárságától Forgách József cipészsegéd, aki megszervezte a vásárhelyi cipészsegédök önképző és szakegyletét, és „...a rokonszenvező földmunkásokat kivonta a *kulák irányítás* alatt álló népkörök, olvasóköri körök befolyása alól.”

Forgách találkozott Sz. K. J-vel is, és bevonta a politizálásba. Valóságos szocialistává nevelte – jegyezte meg Nagy Dezső. „Hősünk” Orosházán ismét egy cipészsegédbe, Szombati Gézába botlott – ezeknek a susztereknek a szó szoros értelmében „büdös volt a munka”, a lábbeli –, és 1891-ben 13 fővel

megalapították a vásárhelyi Szocialista Földmunkás Egyletet, idős Nagy Sándor elnökletével.

Jellemző egyébként – ahogy Nagy Dezső írta –, ezeket a szocialistákat maga a nép is „cokilustának, cucilistának” csúfolta. (Továbbá jellemző még erre a szubkultúrára, hogy már a 18. században, a vásárhelyi Hirdetőkönyvben megmaradt *kidobolás* szövege szerint, az uraság betakarítás idejére toborozta őket, hogy télire legyen meg a kenyérük, de nem voltak hajlandók dolgozni. Ezért az egyik későbbi hirdetőkönyvi szövegben így jellemezte őket, hogy azért nem jönnek el, „...mert bűdös nékiek az munka.”)

Sz. K. J. szocialistái „egy új világ eljövételét” hirdették – népünk ezt 1919-ben a Tanácsköztársaság 133 napos rémuralma alatt megízlelhette, és alaposan megtapasztalhatta 1944 októberétől 1990-ig –, és a demagógia hatására az egyletük létszáma pár hónap alatt, több mint százra növekedett. A helyi rendőrség fölfigyelt a hangoskodókra és elkezdődött a megfigyelésük, zaklatásuk.

Hamarosan saját lapot alapítottak. 1891. április 16-án a lap beszámolt az orosházi munkáskör tevékenységéről, hogy „...az ottani földmunkások egyöntetűen lépnek fel a gazdálkodókkal szemben.” (Kenyéradó gazdáikat szidalmazták az ország általános szociális gondjai miatt; vagyis azt a termőágot fűrészelték, amelynek terméséből maguk is éltek.)

Egy év múlva, az orosházi „véres május 1-i események” után, a vásárhelyi szocialista újság hangja radikalizálódott. Már nemcsak mocskolt, hanem követelt és fenyegetőzött is! Erre a városunk vezetősége a szegedi 83-as gyalogezredből 61 katonát idetelepített.

1891. nov. 2-án Dezső Mihály lett a vásárhelyi szocialisták új vezére, és megalapították az „Általános Munkás Olvasó Egyletet”. A rendőrség – Póka kapitány irányításával – ezt követően mind gyakrabban arra kényszerült, hogy lecsapjon rájuk. A szocialistáknak ekkor már egyre inkább gazdaellenes és gazdagyalázó volt a föllépésük. Többek között ilyen munkásdalt énekeltek:

„Zord az idő, hidegen fúj künt a szél,
Dideregve jár kívül a munkásfél.
A jó gazda, a jó gazda nem hallja a jajszavát,
Munkás előtt bezárja az ajtaját.”

(Megjegyezzük, hogy ezek a „munkásdalok” kínrímeikkel, botladozó szótagszámukkal, és primitív fogalmazásukkal irodalmilag a fűzfaversekkel, bökversekkel voltak egyenértékűek.)

Szántó Kovács János a szocialista mozgalom fejlesztésében

1892 nyarán a vásárhelyi gazdák a gúnyolódó és zúgolódó helyi földmunkások helyett, a betakarításhoz más vidékekről toboroztak megbízható munkásokat. Közben, mint a pizok, vagy a ragály, úgy terjedt a szocialista eszme. Még olyan vagyonos embert is megtévesztett, mint Kovács József téglagyárost, aki 3000 példányban kinyomtatta és osztogatta azt a „Magyarországi munkáskérdés” c. saját röpiratát, amelyben ilyeneket írt: „...a magyar társadalmat az jellemzi, hogy a nagyvagyonúak kizsákmányolják a

nincstelen proletárokat.” A szocialista mozgalmat még egy helyi ügyvéd, dr. Török Lajos is támogatta.

A korábbi „gyenge kezű” elnöküket, Hegedűs Bálintot leváltották, és 1892. okt. 10-én, az új vezérük Sz. K. J. lett. Egyébként Sz. K. J. maga is írt munkásdalt. Íme két sora:

„Meddig alszol munkás, mért nem ébredel?
A rab járom alatt meddig szenvedel?...”

Asszonyaiknak ilyen dalt adtak a szájukba:

„Vörös zászlónk a szél fújja,
Munkásnőket alá hívja...”

Sz. K. J. „felnő” a szocialista eszmeiséghez

1893-ban már a vásárhelyi május 1-i provokatív tüntetést, munkabeszüntetést – mert a lényege az volt, hogy a „munka ünnepét” munka nélkül ünnepeljék meg – Sz. K. J. irányította. A Népszavától eljött egy ügynök is, aki Lassalle, Marx, ill. más felforgatók képeit hozta és árulta. A rendőrség engedélyezte a kivonulásukat. Mintegy 1500-an lehettek.

December 27-én már a Fekete Sas nagytermében gyűléseztek. A lázító beszédek folyamát Sallay alkapitány be akarta rekeszteni, de a fölheccelt tömeget már képtelen volt megfékezni.

A zendülés éve: 1894.

Az Általános Munkás Olvasó Egylet tagjainak száma ekkorra 1700 főre növekedett. Január 10-én, a tisztújító közgyűlésen Sz. K. J. a vásárolt Petőfi képek láttán azt mondta, hogy „Petőfi is elvtársunk lenne, ha élne!” (Már ekkor elkezdődött a nemzet nagyjainak kisajátítása, és a földbirtokos, ill. polgári társadalommal való szembefordítása, amellyel 1944 után teljes „pompájában” találkozhattunk.)

Avatják az új városházát. (A zárókő elhelyezése jan. 18.) Sz. K. J-ék tömegesen akartak a Díszterembe helyet foglalni. Kiabálva tódultak be, hogy ez az övék is! A rendőrség ügyel-bajjal kiszorította őket. Ezt követően Sz. K. J. a Népszavában már a papokat, lelkészeket is ostorozta.

Febr. 25. Nagygyűlést tartottak. Sz. K. J-nek a szocialista kongresszusi kiküldetését megerősítették. „Az asszonyokból és férfiakból álló sokaság tombolva és ujjongva éltette a nemzetközi szocializmust” – írta az egyik helyi lap.

A zendülés napja: 1894. április 22.

Előzményként idetartozik, hogy Sz. K. J. szocialistái megzavarták a március 15-i, hazafias városi ünnepséget. Az ordítózásukat még a Himnusz éneklése alatt sem hagyták abba. Amikor néhány nap múlva egy becsüs és egy végrehajtó az egyik szocialistához foglalni ment, felesége, Égetőné rájuk zárta az ajtót, és ezt kiabálta be:

„Megmondjátok a városházán, hogy mi szocialisták vagyunk, nem félünk senkitől, s közel van az idő, hogy levegőbe repítjük a templomot és a városházát!”

(Minden alapvető értéket alkotni képtelen réteg a rombolásba éli ki magát, és ezt teszi meg értékké.)

Sz. K. J-ék nagy készülődésben voltak a május 1-i demonstrációra. (Lehet érzékeltetni a dátumok sűrűsödéséből, hogy már legkevésbé foglalkoztak a munkásérdekkel, csak a bajkeverést végezték!) Sz. K. J. így beszélt: „...E napon mi is abbahagyjuk a munkát, és a szebb jövő, az emberiség felszabadítása felett elmélkedünk.” (Kár, hogy nem érte meg, és nem tapasztalhatta a saját bőrén a „málenkij robotot, a kitelepítettek sorsát, vagy a gulágok „gondoskodását”).

Olaj a tűzre!

Április 21-én Póka kapitány rendőreivel fölkereste a Munkásegylet székházát, és lefoglalták a május 1-re összehordott propagandaanyagot – érdekes, hogy erre volt pénz, de a gyermekek ellátására állítólag nem! –, és az egylet irattárát, majd megüzente a szocialistáknak, hogy „valaki eljön ezekért”. Egyébként a háborgók közül éppen ekkor mind Sz. K. J-nek, mind Nagy Sándornak útépitésnél volt munkája.

Április 22. vasárnapra esett. Sz. K. J. szocialisták gyűrijében felvonult a városháza előtti térre, és ott ismertette az iratok elkobzását. Az ismét fölheccelt tömeg előbb Nagy Sándor rendőrfőkapitány irodájába tört be, visszakövetelve az irataikat, de ő nem adta ki. Ezután Póka kapitányhoz mentek – akinek a rendőre volt 1885–86-ban Sz. K. J. –, de ő sem adta ki.

Erre szóváltás kezdődött, és Sz. K. J. sértegetése miatt Póka letartóztatta a munkásvezért. A megbilincselésénél nem fejtett ki ellenállást. (A gyávaság jele. Csak tömegben van bátorsága.) Az ott szolgálatot tevő rendőrök kezdték a csöcseléket a városházáról kiszorítani. Ekkor Sz. K. J. odakiabálta nekik:

„Eltársak! Ne hagyjátok!”

Erre a rendőrök fegyvert fogtak rá, mire Sz. K. J. megadta magát, és börtönbe vitték. Állítólag közben síró feleségét gúnyolták és ütlegették 15 éves fiát. Sz. K. J. előbb könnyezett, „majd veszettül káromolta rabtartóit”.

A kiszorított tömeg a közeli építkezéshez nyomult, és kövekkel, husángokkal fölfegyverkezett, majd megostromolta a városházát. Pókák visszahúzódtak a bezárt nagykapu mögé. Hamarosan megérkeztek a csendőrök, és a tömegbe lőttek. Egy fiatal fiú azonnal meghalt, néhányan pedig megsebesültek. A tömeg vadméhrajként támadva, elsöpörte a csendőröket.

„Feldúlták a virágágyakat, betörték az ablaküvegeket, és a földszinti ablakok vasrácsát is fessegették. Egy órás volt az ostrom.” (Az okozott károkról lásd a mellékelt összeállítást.) A főkolomposok: „Hegedűs Bálint és hívei közben elosontak a szintérről. Megjött a huszárszázad és kivont karddal rohant a tömeg közé.” A munkások meghátráltak. (Az „elosontak a szintérről” önmagáért beszél. A bajkeverők a felelősséget már nem merték vállalni. Gyáván megfutamodtak.)

Szegedről is újabb erősítés érkezett. A katonaságot a szocialisták házaiba szállásolták be. Ezt követően igyekeztek a szocialistákat begyűjteni. A kormány az egész Alföldre kiterjedő ostromállapotot rendelt el, és a gyülekezési jogot felfüggesztette. 68 munkást letartóztattak, és a szegedi Csillagbörtönbe

kísérték. A polgárság rémületben élt, a csőcselék fenyegetőzött. Nagy Sándor redőrfőkapitányt az állásából felfüggesztették.

Horváth Gyula képviselő április 24-én a képviselőházban Wekerle Sándor miniszterelnöknél interpellált.

Összefoglalás

A zendülés visszhangja

A Népszavában ilyen és hasonló dalocskák jelentek meg:

„Kenyér helyett golyót kapott a nyomorgó munkásnép,
A vérszopók azt kiáltják: Nem segíthetünk másképp!”

1. Magyarországon a 19. sz. végére jelentős számú, kereset nélkül maradt munkástömeg halmozódott föl.

2. A Viharsarokban a földmunkások zendülései jogos igényből indultak ki: munkát és kenyeret kértek családjuk eltartásához.

3. A Wekerle-kormány nem érzékelte a szociális feszültséget. A polgárság időben nem jelezte a készülő társadalmi vihart, pedig félve szemlélte.

4. A nincstelenek zúgolódását azonnal kihasználták a szocialisták, akik Aradról, Orosházáról Budapestről hozták tévtanaikat Hódmezővásárhelyre, és „világmegváltó gondolataikkal” félrevezették az iskolázatlan munkásokat.

5. Ahogy városunkba megérkeztek Marx és Engels frissen magyarra fordított, lázító művei, a munkások szociális érzékenységéből kommunista ideológia kerekedett ki.

6. Már nem kértek, hanem követeltek és zendülést szerveztek.

7. Jelszavaik között megjelent a „világforradalom”, a „burzsoá és a kapitalista kizsákmányolás” elleni nyílt felforgatás, az „elvtárs”, a „vörös zászló” fogalmak, a „gazdák, papok és urak” elleni kíméletlen harc meghirdetése, az „összefogás” erejébe vetett túlzott önbizalom stb.

8. A dél-alföldi városok közül akkor Vásárhelyen élt a legnagyobb népesség, közel 60 ezer ember, akiknek harmada tanyán élt. A tanyán szolgáló béres, cseléd = a külső munkaerő, a gazdák nagyobb részénél tisztességes munkájáért becsületes bért kapott és megélt. (A két világháború között Vásárhely-Kutason Gregus Máté saját pénzéből alapítványt hozott létre a jó külső munkaerő megbecsülésére és támogatására!)

9. Szántó Kovács Jánosnak is, mint kiderült, mindig volt munkája. Renitens magatartásáért hivatali munkát nem sokáig végzett – pedig nagyon is szeretett volna nyugdíjas, kényelmes állást, és ezért kezdetben nem szégyellte elvtársai előtt az uralkodó osztály érdekeit kiszolgálni –, mert mind a foglári, mind a rendőri állásából elbocsátották, de földmunkát még a zendülés napjaiban is kapott!

10. A zendülés fenekestől felforgatta mind városunk, mind a Viharsarok, mind az ország nyugalmát. Végre a kormánynak is érzékelnie

kellett, hogy a társadalmi feszültséget oldani szükséges, és ennek nem a legjobb módja a fegyveres, vagy hivatali, adminisztratív erőfitogtatás. Hamarosan elindult a munkáslakások építése és a munkahelyteremtés. Az első világháború kitörése előtti időszakra már viszonylagos társadalmi béke volt jellemző Vásárhelyen is.

11. Nem véletlen kellett említeni a „viszonylagosságot”, hiszen a kommunista elv, mint parázs a hamu alatt tovább élt, alattomosan terjedt a szűklátókörű, általában munkakerülő szubkulturális réteg között, amelyik a mások vagyonának felosztását és felélését jobban szerette volna elérni, mint termelőmunkát végezni. A háború végén, előbb az Őszirózsás Forradalomban, majd a Tanácsköztársaság idején ez az ideológia meg is mutatta igazi arcát.

12. Az Sz. K. J. vezette földmunkás mozgalomnak egyik legkellemetlenebb hajtása az volt, ahogy lejáratta városunkat. Amikor Engels vonatkozó levele megérkezett Pestre (lásd a mellékletek között), és hírül adták, a sajtó teli szájjal fordult Vásárhely ellen. Kimagaslott közülük Bródy Sándor író – nevét Pesten még mindig utca őrzi, ahol a Magyar Rádió működik –, aki pejoratív értelemben és először használta városunkra a „paraszt Párizs” gúnynevet. (Ma sem értem, miért kell ezt az elnevezést még mindig idéznünk, holott ez akkor szégyent jelentett. Igaz, később Ady is átvette és – ahogy a szöveggörnyezetében használta – inkább már az ő jóhiszemű ítélete tükröződik.)

Meg kell még jegyezni, hogy a „szocialista város” bélyeg olyannyira ránk ragadt, hogy a zendülés évtizedének végén, mikor 1897-ben kitört a Jáger Mári (eredetileg Jáger családnévből eredt) arzénos gyilkossági sorozat botránya, még azt is úgy emlegették, hogy nem csoda, hiszen a szocialisták ismét működésbe léptek, holott – ez a mellékelt tanulmány részletéből is kiderül – a gyilkosoknak semmi közük sem volt a szocialista politikához, annál több a kapzsi, önpusztító pénzszerzéshez.

A Szántó Kovács János szobor helyéről

1. Az Internetről való, a Sulinet-programban szereplő megállapítással kell egyetértenuünk, hogy a szocialista vezér szimbólumszobrának a kommunizmus szoborparkjában, és nem köztéren van a helye. Ez az ember és a mozgalma előbb szégyent hozott városunkra, majd, amikor a kommunizmus nemzetközi elnyomássá fajult, és emberek millióit juttatta gulágokra; a felhalmozott évszázados értékeket felélte, tönkretette, megmutatta, hogy téves és alkalmatlan arra, hogy a szorgalmas, hazájukat (és nem a „nemzetköziséget”) szerető emberek fölött élősködve kormányozzon. A szobor, mint „hős” ennek a téves ideológiának állít emléket, és mételyezi továbbra is mindazokat, akik a társadalom bomlasztását végzik. (Csete György építőművész egyébként már régen megmondta, hogy „a kommunizmus génhiba”. Ne a beteg gondolkodású emberek irányítsák már a történelmet!)

2. Miért nem való a szobor a Kossuth térre?

a/ A munkaerejüket áruló földmunkások gyülekező helye, a „köpködő” minden mezővárosban kialakult. Nálunk erről – a 18. sz. második feléből

származó levéltári forrás alapján – elsőnek Tárkány Szücs Ernő etnográfus hozott híradást. Ez a hely az Ótemplommal szemközt, az akkori városháza előtti téren volt, ahol most a Szeged felé tartó buszok megállóhelye van. Csakhogy a Sz. K. J. szobor nem itt áll.

b/ A szobor jelenlegi helyén nagyjából a Bakay-kút volt. Erről tudni kell, hogy városunk első, az ország második artézi kútja, amelyet a nagyhírű sebész-kórházalapító id. dr. Bakay Lajos a saját költségén készíttetett. Becesebb műemlékünk, mint a szóban forgó szobor.

Tudni érdemes még, hogy városunkban a 19. sz. utolsó harmadáig nem volt egészséges ivóvíz. Állandó fertőző betegségekből származó járványok (kolera, vérhas, cóli-fertőzés stb.) tizedelték a lakosságot. Felismerve, hogy a járványok terjedésének egyik legfontosabb forrása a fertőzött víz, ettől kezdve Vásárhelyen sorra fúratták a kutakat. Így lettünk a „jó vizek városa”.

Nem véletlen, hogy amikor Nagy András Jánost kérdőre vonták, hogy vagyonából miért nem az egyházat, vagy a város oktatásügyét támogatta, állítólag azt felelte, hogy „mert a tudományok már sok ember fejét megzavarták, de a tiszta ivóvíz még egyikét sem.”

A Bakay-kutat a kommunizmusban előbb szétverték, majd helyreállítása után a „Szántó Kovács Kollégium” beugró terébe dugták el. Most is itt van. Ennek a kútnak a helye a mostani Sz. K. J. szobor helyén lenne!!! (A térrendezéskor ezt figyelembe kellene venni!) Tehát nem a most elvitt szobrot, hanem sorrendiségében a korábban eredeti helyéről méltatlanul eltávolított kutat kell előbb helyreállítani – és ez nagy különbség; illetve megfelelő érv az ellenérvelőkkel szemben. (Ne a fark csóválja már a kutyát!)

c/ Olyan téren, ahol az egész magyarság függetlenségének, és mindeddig legnagyobb szabadságharcunk vezéralakjának, Kossuth Lajosnak a szobra áll, méltatlanul került fölállításra egy felforgató eszmét hirdető, Vásárhelyt meggyalázó, és a városházánknak kárt okozó „parasztvezér” szobra. A kettő nem fér el egy területen! (Ugyanakkor nagyon jól illik ide az aradi 13 vértanú tábornok emlékműve, az első világháborús emlékmű, a parasztlányt megszemélyesítő kút figurája, az Ótemplom előterében majdan egy Pál apostol szobra, vagy a kommunizmus alatt lebontott országzászló, nem is beszélve Hunyadi Jánosról, ha már valódi hősokeket emlegetünk. Ezekkel együtt lenne a tér igazi „Hősök tere.”)

d/ Amit a Délvilág 2004. okt. 15-i számában, a mellékelt újságcikkben annak írója, Végh Lászlóné leírt, hogy ti. a szóban forgó szobor egy bányász-emlékmű, amely oda sem kellett, ahhoz képest egyenesen nevetség tárgya – és a vásárhelyi képzőművészeti hagyományokat csúfolja meg –, hogy ide jó volt földmunkásvezérnek. Ez egyenesen kultúrbotrány! A vásárhelyi nép máig nem látja benne sem Sz. K. J. alakját, sem mozgalmának szimbólumát.

e/ Azért is felesleges a Kossuth téren a szobor, mert éppen a városháza bejárati homlokzatán már van egy emléktábla, jó portréval. Egyetlen olyan teret nem láttam még, ahol egy történelmi alaknak két emlékművet is állítottak. Ez ismét kommunista túlzás volt, amelynek revízióját a leghatározottabban kell képviselni és végrehajtani.

Szomorúan kell megállapítani, hogy a Sz. K. J. szobor, a földmunkásvezér zendülését követően még 110 év múltán is társadalmi elégedetlenséget szít, éppen azok köréből kiindulva, akik a mai gondok kiváltói. Ha egy szobornak ilyen „mély” hatása van egyes csoportokra, akik hazánk felemelkedését még egyszer sem tudták elősegíteni, akkor az ilyen jelképeknek semmi helyük sincs egy olyan ősi gazdahagyományokkal rendelkező városban, amelyik a haza javát szolgálta, és utódainak jelentős része változatlanul szolgálni kívánja.